

УДК 343.82

DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.5.48>**Ірина Христич,**аспірант кафедри кримінального права та кримінології
Університету державної фіскальної служби України

ГЕНЕЗИС ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

У статті розглянуто актуальні проблеми пенітенціарної системи в Україні та країнах Європи. Подано характеристику сучасних проявів злочинності в Україні та світі. Загальновідомо, що злочинність «помолодила». Її зростання зафіксовано не тільки там, де економіка опинилась у глибокій кризі, а й у досить благополучних державах Західної Європи й Америки. Оскільки зовнішня політика України спрямована на інтеграцію до Європейського Союзу, це викликає необхідність імплемувати положення міжнародних договорів у національне законодавство та дотримуватися взятих на себе міжнародних зобов'язань щодо поваги загальнолюдських прав і свобод людини, у тому числі й осіб, які відбувають покарання. Одним зі шляхів подолання зростання злочинності є зміна концепцій в перевихованні сучасного злочинця, організація належних умов утримання засуджених, гуманне ставлення до особистості кожного правопорушника. Саме ці заходи сприятимуть ресоціалізації засуджених, їх прагненню повернутись у суспільство, мати сім'ю, пристойну роботу, самостверджуватися в кар'єрному зростанні, втілювати в життя свої мрії.

Ключові слова: пенітенціарна система, кримінально-виконавче право, пенітенціарні проблеми, пенітенціарна субкультура, ресоціалізація, навчання засуджених, соціально-виховна робота.

Постановка проблеми. Натепер в Україні відбуваються позитивні зміни в суспільстві, зокрема в правовій системі розробляються механізми реалізації реформ, які покликані здійснити переорієнтацію процесів оновлення правової системи з урахуванням міжнародних стандартів, дотримання принципів законності, гуманізму, демократизму та справедливості, а також сучасної світової пенітенціарної доктрини. Історичний екскурс свідчить, що сучасна система права в Україні успадкувала модель з ознаками тоталітаризму й авторитарності, лише останніми роками суспільство почало усвідомлювати принципово нові правові засади, що ґрунтуються на гуманізмі, толерантності, повазі до гідності кожної людини. Побудова незалежної, демократичної, соціальної, правової держави є важливим завданням сучасного українського суспільства, оскільки зовнішня політика України спрямована на інтеграцію до Європейського Союзу. Це викликає необхідність імплемувати положення міжнародних договорів у національне законодавство та дотримуватися взятих на себе міжнародних зобов'язань щодо поваги загальнолюдських прав і свобод людини, у тому числі й осіб, які відбувають покарання.

Мета статті полягає в характеристиці основних проблем пенітенціарної системи в Україні та світі.

Виклад основного матеріалу. На рубежі XX–XXI ст. злочинність стала однією з найбільш значних проблем внутрішнього розвитку в усіх країнах світу незалежно від їхнього економічного й політичного статусу. Її зростання зафіксовано не тільки там, де економіка опинилась у глибокій кризі, а й у досить благополучних державах Західної Європи й Америки. За останні роки кримінологами виявлено низку тенденцій у розвитку злочинності, що свідчать про її суттєве якісне переродження:

- збільшилась кількість заздалегідь підготовлених злочинів, що характеризуються особливою зухвалістю, жорстокістю, збільшилась кількість замовних убивств;
- збільшилась кількість злочинів, скоєних представниками так званих «груп ризику» (асоціальними елементами);
- зросла кількість злочинів, позбавлених мотиву;
- значно змінилась соціально-психологічна характеристика осіб, які скоюють злочини;
- збільшилась кількість злочинів, скоєних представниками середнього й вищого класів.

Єдиного погляду на генезис злочинця серед науковців не існує, але більшість приєднується до думки, що в основі злочинної поведінки лежить відхилення від норми, дезадаптація особистості, нездатність люди-

ни до повноцінного вияву в рамках чинних норм закону, моральної відповідальності. Виконання покарання у вигляді позбавлення волі здійснюється у виправних закладах, які потребують оновлення щодо організації пенітенціарного процесу, взаємин працівників закладів і засуджених, розвитку специфічної субкультури, підготовки персоналу пенітенціарних закладів, забезпечення матеріальної бази для утримання засуджених, навчання засуджених тощо. Це відображено в працях К.А. Автухова, О.В. Гальцової, О.М. Жук, О.Л. Карамана, Н.В. Мотунової, В.М. Шах-рая, Д.В. Ягунова та ін.

Нині в нашій країні триває реформування кримінально-виконавчої системи, тому з-поміж напрямів діяльності правоохоронних органів особливого значення набуває сфера виконання кримінальних покарань, метою діяльності якої є належне існування кримінально-виконавчої системи та персоналу, який забезпечує її функціонування [14, с. 411].

Серед проблем пенітенціарної системи України особливо актуальними є такі:

- вплив персоналу установ виконання покарань на засуджених до позбавлення волі під час здійснення ними своєї професійної (службової) діяльності;
- тотальне скорочення центрального апарату пенітенціарної служби згідно з реформою 2016 року;
- аварійний стан окремих установ і слідчих ізоляторів;
- належним чином не враховуються питання пенітенціарного інспектування;
- наділення Міністерства юстиції України функціями правоохоронного органу є виявом крайньої, якщо не сказати тотальної мілітаризації. Це звело нанівець усі декларації керівників Міністерства щодо демілітаризації пенітенціарної системи. Унаслідок створення інституту слідчих Міністерства юстиції України останній максимально віддався від запровадження інституту пенітенціарних інспекцій. Подальший розвиток корумпованого за своєю природою інституту пенітенціарних слідчих відбувається за рахунок одночасного саботажу концепції пенітенціарних інспекцій, які дійсно вкрай потрібні українській пенітенціарній системі [15, с. 155].

Демілітаризація пенітенціарної системи в найпростішому вигляді, як це проголошено в планах Міністерства юстиції України (як позбавлення військової форми та погонів), була чи не найгіршим результатом, якого можна було досягнути. Питання полягало в тому, в яких формах і межах має здійснюватися демілітаризація. Проте виявилось, що

під час здійснення пенітенціарної реформи не лише не відбулося демілітаризації пенітенціарної системи, а й, навпаки, останні зміни до Кримінального процесуального кодексу України засвідчили рух у напрямі ще більшої мілітаризації.

Так, Міністерство юстиції України, спочатку оголосивши намір залишити функцію здійснення оперативно-розшукової діяльності, потім вирішило кардинально змінити позицію та залишити таку функцію собі з подальшою тенденцією до збільшення обсягів мілітаризованого складника під час виконання кримінальних покарань. Міністерство юстиції України вирішило посилити таку функцію через створення інституту слідчих Міністерства юстиції України (ініційовано народними депутатами від «Народного фронту» та прийнято за майже таємною процедурою під виглядом поправок до Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 р.). Станом натеper думка науковців, правозахисників і практиків щодо створення «пенітенціарних слідчих» Міністерства юстиції України є єдиною – це неприпустимо [15, с. 156].

Реформа пенітенціарної системи була спрямована не стільки на залучення «нових людей» до системи, скільки на дискредитацію «старих». На жаль, крайній популізм був формальним двигуном реформи й в аспекті кадрового оновлення пенітенціарної служби. Однак, як засвідчив час, навіть після конкурсів на посади в «пенітенціарних департаментах» Міністерства юстиції України та новостворених міжрегіональних управлінь відповідні посади майже на 99% зайняті офіцерами, які до цього обіймали посади в тій самій «корумпованій» ДПтС України [15, с. 156].

У реформаторських проектах Міністерства юстиції України достатньо уваги приділено питанню оптимізації центрального апарату й обласних управлінь. Так, передбачалося, що в регіонах (на тлі створення міжрегіональних управлінь) відбудеться скорочення працівників обласних апаратів на 45% з одночасним збільшенням кількості засуджених на одиницю персоналу. Також передбачалося створення п'яти міжрегіональних управлінь з питань виконання кримінальних покарань та пробації Міністерства юстиції України (Південно-Східне, Північно-Східне, Південне, Центральне, Західне). Фактично створено шість управлінь.

Нині вже виникли запитання щодо спроможності керівництва Міністерства юстиції України та міжобласних управлінь оперативно реагувати на непередбачувані події в установах з огляду на численні приклади надзви-

чайних ситуацій у пенітенціарних установах. За своїм правовим статусом Міністерство юстиції України впродовж тривалого часу формувало і продовжує формувати національну кримінально-виконавчу політику. Тому принципових змін у цьому контексті пенітенціарна реформа не принесла. Більше того, будь-якого принципово нового законодавства у сфері пенітенціарної реформи Міністерство юстиції України так і не розробило. Так, закон про пробацію фактично скопійовано з проекту робочої групи ЮНІСЕФ, розробленого ще 2008 р. [15, с. 156].

Проект базового закону про пенітенціарну систему, який почав розроблятися Міністерством юстиції України, так і не набув форми завершеного продукту. З вересня 2016 р. Міністерство про нього фактично не згадує. Щодо створення нових законів, то фактично цю функцію перебрали на себе громадські активісти та науковці в рамках волонтерської роботи в підкомітеті Верховної Ради України під головуванням народного депутата України Ю. Мирошниченка, завдяки яким Верховна Рада України прийняла низку важливих змін, спрямованих на гуманізацію процесу відбування покарань. Є очевидним, що побудова нових слідчих ізоляторів дійсно є важливим напрямом реформування, а отже, вимагає термінових кроків щодо реалізації. Водночас ці проекти мають надзвичайно високі корупційні ризики, пов'язані з орендою земельних ділянок у центрах великих міст і корупційними схемами щодо розбудов нових в'язниць.

На особливу увагу заслуговує питання збереження пам'яток архітектури, якими є пенітенціарні установи. Підвищення операційної ефективності в'язничних підприємств і збільшення кількості працюючих засуджених за рахунок підвищення їх мотивації до праці – напрям реформування, що задекларований як такий, що спрямований на підвищення кількості працюючих засуджених в установах виконання покарань.

Натепер ситуація щодо організації в'язничного виробництва та забезпечення роботою засуджених також перебуває під фактичним грифом «цілком таємно». Водночас існує очевидний ризик, що отримання прибутку від праці засуджених буде ще більше домінувати над інтересами в'язничної праці як інструменту ресоціалізаційного впливу та засобу навчання засуджених корисних трудових навичок [15, с. 156].

Створення пенітенціарних інспекцій, передбачених Правилами Манделі та Європейськими пенітенціарними правилами й закріплених у Конституції України, також перебуває в стані невизначеності внаслідок

фактичної заміни цього напрямку реформування на штучний інститут «пенітенціарних слідчих», який сам по собі створює реальні загрози для дотримання Україною прав, передбачених ст. ст. 2 і 3 Конвенції, а також для інших прав засуджених і персоналу пенітенціарної системи.

Проблема належного функціонування персоналу установ виконання покарань залишається поки ще відкритою. Виправно-трудова концепція покарання радянських часів відводила людському чиннику незначну, другорядну роль у системі виправного впливу на засуджених. Тому більшість положень тодішнього виправно-трудового законодавства прямо суперечила загально-визнаним у міжнародному співтоваристві нормам щодо цього. Частина науковців того часу вважали, що перевиховання засуджених є недосяжною метою, тому чинна на той час пенітенціарна система перетворилася на зряддя покарання ув'язнених. Хоча головний акцент повинен був робитися на їхній ресоціалізації, тобто здійснюваній персоналом буквально з першого дня ув'язнення підготовці до повернення їх на волю.

На відміну від цього, міжнародні стандарти у сфері виконання покарання вказують, що розуміння ролі людини під час здійснення пенітенціарного впливу є важливим фактором у соціальній реабілітації засуджених.

Наприклад, у частині I Основних принципів Європейських пенітенціарних правилах закріплено, що «під час поведження з усіма особами, позбавленими волі, необхідно дотримуватись їхніх прав людини» (п. 1.1); «персонал пенітенціарних установ виконує важливу суспільну функцію, і тому порядок їх набору, професійної підготовки та умови роботи повинні забезпечувати їм можливість підтримувати високі стандарти поведження з ув'язненими» (п. 1.8). Проте, незважаючи на закріплення права людини на повагу до гідності в Конституції України, дотепер її поняття не визначено, а вказується лише на абсолютну заборону «застосування катувань» і «нелюдського чи такого, що принижує людську гідність, поведження чи покарання» [6, с. 241].

Право людини на повагу до її гідності, крім Конституції України, також закріплено в ст. 8 Кримінально-виконавчого кодексу (далі – КВК) України: засуджені мають право на гуманне ставлення до них і на повагу до людської гідності; засуджені не повинні підлягати жорстокому, нелюдському, або такому, що принижує їхню гідність, поведження. Крім того, повага до гідності людини є одним зі складників принципу поваги до прав і свобод людини в кримінально-виконавчому

законодавстві, виконанні й відбуванні покарань (ст. 5 КВК України) та поширюється на всіх без винятку засуджених осіб незалежно від статі, громадянства, національності, майнового й соціального стану, строку та виду покарання [6, с. 241].

Відповідно до Мінімальних стандартних правил поводження з в'язнями, «органи тюремного управління повинні піклуватися про ретельний відбір персоналу всіх категорій, оскільки добра робота в'язничних установ залежить від добросовісності, гуманності, компетентності й особистих якостей цих співробітників» (п. 46.1); «в'язнична адміністрація повинна постійно прищеплювати своїм працівникам і громадськості думку про те, що вона виконує роботу великого суспільного значення» (п. 46.2); «персонал повинен бути достатньо освіченим і розвинутим» (п. 47.1).

Варто зазначити, що вплив персоналу установи виконання покарань, який виражається у здійсненні ними своєї професійної (службової) діяльності, необхідно розглядати в їх непорушній єдності крізь площину дотримання та поваги прав і свобод засуджених під час відбування кримінальних покарань. Із цією метою в Україні прийнято низку законів, указів Президента, постанов Кабінету Міністрів України й накази та розпорядження центрального органу виконавчої влади з питань виконання покарань, згідно з якими в органах та установах виконання покарань повинні бути створені всі умови для професійного й культурного розвитку персоналу.

Існують випадки, коли персонал установ виконання покарань може й негативно впливати на засуджених. Це пов'язано з тим, що їхня службова діяльність здійснюється в безпосередньому, тривалому, систематичному, змістовно-насиченому спілкуванні з особами, які відбувають покарання у вигляді позбавлення волі, чи передбачає таке спілкування як умову [6, с. 242].

Як убачається, таке спілкування, з одного боку, поєднує в собі обмежувальний, стримуючий, профілактичний, заохочувальний, корекційний та інші впливи на засуджених. Проте, з іншого боку, це спілкування завжди здійснюється в обмеженому колі, учасниками якого є лише засуджені та представники установи виконання покарань. До того ж воно відбувається в закритому просторі від інших громадян, що завжди може викликати певну емоційне та психологічне напруження в їхніх взаєминах. Воно може виявлятися в тому, що засуджені часто агресивно налаштовані проти працівників і намагаються протидіяти їхнім законним вимогам, погрожують тощо. Усе це негативно позначається на

психоемоційному стані персоналу й призводить до внутрішньоособистісних конфліктів, професійної деформації, до негативних змін у психоемоційній сфері особистості персоналу. У подальшому складні умови праці можуть викликати стрес, почуття тривоги, апатію, конфлікти, внаслідок чого працівники установ виконання покарань учиняють протиправні дії щодо засуджених.

Усе це, звичайно, суперечить політиці у сфері виконання кримінальних покарань і негативно впливає на засуджених, отже, не сприяє їх ресоціалізації та виправленню. Також негативний вплив персоналу установ виконання покарань на засуджених до позбавлення волі може виявлятися в тому, що співробітники виправних установ здійснюють особливу діяльність, яка виявляється в її владному характері. Оскільки персонал установ виконання покарань наділений владними повноваженнями щодо засуджених, їм чинним законодавством надані певні права з регламентації життя, праці, навчання і спілкування засуджених, які вони повинні вміти професійно втілювати в життя [6, с. 242].

Одним із чинників, які негативно впливають на засуджених персоналом установи виконання покарань, є середовище, у якому здійснюється їхня професійна діяльність, що істотно відрізняється від умов праці інших служб силових відомств. Їх специфіка полягає в соціально-правовій незахищеності персоналу, який виконує кримінальне покарання, низькому соціальному статусі службовців, негативному впливові середовища засуджених, необхідності подолання явного або прихованого протистояння спецконтингенту, у високому рівні емоційних навантажень, збереження службової таємниці, стресових ситуацій, високому ступені «закритості» виправних установ, дефіциті позитивних вражень тощо. Це є постійні психотравмувальні чинники, які можуть сприяти виникненню професійної дезадаптації співробітників установ виконання покарань, унаслідок чого вони часто порушують чинне законодавство під час своєї професійної діяльності й негативно впливають на засуджених [6, с. 242].

Наприклад, персонал установ виконання покарань може вдаватися до таких протиправних діянь, як безпідставне побиття засуджених, їх катування, знущання над ними, цькування та навіть заподіяння їм каліцтва, вимагання неправомірної вигоди, розповсюдження наркотичних речовин або алкоголю тощо.

Підготовка працівників пенітенціарних служб за кордоном має свої специфічні особливості. Наприклад, у Великій Британії спеціальних вишів для підготовки співро-

бітників закінчувати не потрібно. Майбутні тюремні службовці навчаються у звичайних університетах, однак існують різні курси підвищення кваліфікації. На службу до в'язниці можна поступити до настання 49 років. Кар'єрне зростання працівників залежить від проходження курсів. Необхідною є регулярна фізична підготовка [13, с. 5].

Випробувальний термін для працівників пенітенціарних установ становить один рік в Англії та Уельсі. У Норвегії персонал для пенітенціарних закладів готують у спеціальному профільному навчальному закладі – Академії кримінально-виконавчої служби Норвегії. Слухачі навчаються два роки й отримують кваліфікацію «молодший спеціаліст». Характерним є те, що студенти навчаються за схемою: шість місяців теорії – потім два півріччя поєднання теорії з практикою, знову шість місяців теорії. У програмі навчання, крім правових наук, обов'язковими є тренінги, професійна етика, реабілітаційна робота. Практику студенти проходять у спеціально визначених 10 установах. У підсумку схожий підхід показує позитивні результати [13, с. 9].

Персонал тюрем Швейцарії не має засобів безпеки, які мають характер активного нападу. Єдиний вид спеціальних засобів, що видаються працівникам, – наручники. Їх застосовувати можна лише тоді, коли засуджена особа може спричинити шкоду собі. Схожий підхід не лише знімає відповідальність з адміністрації закладу, а й сприяє встановленню довірливих і щирих взаємин між засудженим та охоронцем.

На роботу в пенітенціарні заклади Швейцарії приймаються люди з будь-якою освітою, навіть на рівні середньої школи, але з обов'язковим професійним досвідом не менше ніж три роки. Обов'язковою є професійна перепідготовка в спеціальному Навчальному центрі м. Фрібурга, яка триває 15 тижнів протягом двох років і поєднується з проходженням практики за місцем роботи.

Запроваджено підвищення професійної кваліфікації не лише для рядових працівників, а й для керівників підрозділів установ. Заслуговують на подальший аналіз і запозичення підготовка до гуманізації освіти персоналу й технологія поєднання теорії та практики з упровадженням передового досвіду пенітенціарної діяльності [13, с. 8].

Державою здійснено широке коло правових заходів щодо діяльності персоналу установ виконання покарань у сфері реалізації державної політики щодо виконання покарань з метою приведення їх до міжнародних стандартів поведіння із засудженими. Оскільки персонал установ виконання покарань постійно перебуває в контакт з засу-

дженою особою внаслідок виконання своїх службових обов'язків, їм необхідно максимально спрямувати всі зусилля на те, щоб убачати в засудженому насамперед людину, тим самим позитивно впливати на них. У такому випадку це не потребує фінансування від держави, оскільки залежить передусім від моральних якостей персоналу. Тільки в цьому разі вплив на засуджену особу буде позитивним і за наявності й інших сприятливих чинників у своїй сукупності може сприяти її успішному виправленню та ресоціалізації. Зокрема, вони можуть підтримувати це бажання своїм професіоналізмом і сумлінним виконанням службових обов'язків, високою культурою та гуманністю, умінням співпереживати за майбутню долю осіб, які відбувають покарання [5, с. 281].

Саме таке ставлення персоналу позитивно впливає на засуджену особу й допоможе сформувати почуття вини й каяття за вчинений злочин, підвищити власну самооцінку та в майбутньому безперешкодно влитися повноправним членом у суспільство після відбуття покарання, запобігти в майбутньому вчиненню нових злочинів.

Теоретики й практики в галузі пенітенціарного процесу в місцях позбавлення волі вже давно довели, що освіта засуджених є потужним засобом їхньої ресоціалізації.

Тут ідеться не тільки про отримання певного освітнього або освітньо-кваліфікаційного рівня, окремої спеціальності, а про освіту як педагогічний процес, який має високу виховну спрямованість, підвищує рівень загальної культури, почуття власної гідності, розширює перспективи успішної соціальної реінтеграції після звільнення. Відповідно до ст. ст. 6, 125, 126 КВК України, одним із основних засобів досягнення мети пенітенціарного процесу – виправлення й ресоціалізації засуджених – є загальноосвітнє та професійно-технічне навчання. Нині можна констатувати, що система загальної та професійно-технічної освіти вже склалася в пенітенціарних закладах України: вона має ґрунтовну нормативно-правову базу, мережу загальноосвітніх і професійно-технічних закладів, матеріально-технічну базу для практичної підготовки та здійснення професійних функцій. Проте освіта – це відкрите системне утворення, що охоплює всі періоди онтогенезу людини – від дитячого віку до старості. Так, національна система безперервної освіти України представлена ланцюжком: дошкільна освіта – загальна середня освіта – професійно-технічна освіта – вища освіта – післядипломна освіта – самоосвіта протягом усього життя людини. Як бачимо, загальна середня та професійно-технічна освіта – лише елементи цієї системи, проте поста-

ють необхідними базами, без яких неможливе отримання більш високих освітніх та освітньо-кваліфікаційних рівнів [10, с. 90].

Міжнародні нормативні документи, що ратифіковані Україною та є частиною її основою вітчизняного пенітенціарного законодавства, зокрема Європейські пенітенціарні правила, проголошують: «Кожна пенітенціарна установа мусить прагнути надати всім ув'язненим доступ до освітніх програм, які повинні бути максимально всебічними та відповідати індивідуальним потребам ув'язнених і їхнім прагненням. Освіта повинна задовольняти всі індивідуальні потреби засуджених, має бути інтегрована в загальнонаціональну освітню систему, надаватися навчальними закладами, зокрема й тими, що знаходяться поза межами колоній».

Русійною силою розвитку цього напрямку діяльності пенітенціарних закладів є суперечності між уже здобутим освітнім або освітньо-кваліфікаційним рівнем ув'язнених і їх прагненням підвищити цей рівень з метою задоволення потреби в самореалізації під час перебування в колонії та після виходу з неї. Навчання осіб, позбавлених волі, здійснюються за дистанційною формою навчання відповідно до Положення про дистанційне навчання, затвердженого Наказом Міністерства освіти і науки України від 21.01.2004 № 40. Посередником між студентами та навчальним закладом стають відповідальні за це особи, яких називають тьюторами [10, с. 94]. Тьютори – це представники ВНЗ або пенітенціарного закладу, батьки, родичі, які здійснюють посередництво між ВНЗ і студентами, знайомлять їх із навчальними планами та графіком навчального процесу поточного семестру, збирають завдання, навчально-методичну літературу для підготовки в'язнів до складання заліку або екзамену тощо. Якщо необхідно, тьютор виїжджає до пенітенціарного закладу з метою надання консультацій з організації навчання, написання курсового проекту тощо. Крім того, тьютор забезпечує студентів навчальною літературою з фондів бібліотеки університету. Тьютори регулярно відвідують університет, отримують завдання для засуджених, потім уже виконані завдання привозять викладачам на перевірку. Викладачі здійснюють перевірку й виставляють залік або екзамен.

Висновки

Натепер пенітенціарна система України, що представлена місцями позбавленням волі, уже зробила перші кроки до оновлення. Вивчається досвід зарубіжних країн щодо утримання засуджених і їх ресоціалізації, навчання персоналу пенітенціарних закла-

дів, змінюється ставлення до методів перевиховання злочинців. Однак на шляху до позитивних змін у пенітенціарній системі є низка труднощів, що пов'язані із суспільними стереотипами, які можна подолати шляхом пошуку нових методів і форм впливу на особистість засудженого, зміни в стереотипній концептуальній позиції персоналу виправних закладів.

Список використаних джерел:

1. Про пробацію: Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 13.
2. Конституція України. Основний Закон. Київ: Парламентське видавництво, 2002. 145 с.
3. Про освіту: Закон України від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 38–39.
4. Автухов К.А. Кримінально-виконавче право. Харків: Право, 2016. 157 с.
5. Гальцова О.В. Щодо впливу персоналу установ виконання покарань на засуджених до позбавлення волі. *Часопис Київського університету права*. 2018. № 2. С. 280–284.
6. Гальцова О.В. Повага до гідності засудженої особи як складова принципу поваги до прав і свобод людини у кримінально-виконавчому законодавстві, виконанні і відбуванні покарань. *Часопис Київського університету права*. 2014. № 3. С. 241–244.
7. Гель А.П. Кримінально-виконавче право України. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 624 с.
8. Жук О.М. Режим в установах виконання покарань як основний засіб виправлення та ресоціалізації жінок, засуджених до позбавлення волі. *Часопис Київського університету права*. 2014. № 1. С. 279–282.
9. Жук О.М. Постпенітенціарна ресоціалізація жінок, звільнених з місць позбавлення волі. *Часопис Київського університету права*. 2014. № 2. С. 278–280.
10. Караман О.Л. Вища освіта в процесі ресоціалізації засуджених у пенітенціарних закладах. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2011. № 3. С. 90–94.
11. Караман О.Л. Підготовка персоналу пенітенціарних закладів до соціально-педагогічної роботи із засудженими в умовах університетської освіти. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2012. № 4. С. 77–85.
12. Мотунова Н.В. Профілактика правопорушень серед підлітків як соціально-педагогічна проблема. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2011. № 3. С. 95–102.
13. Огляд іноземної практики підготовки персоналу пенітенціарної системи: науковий аналіз / А.О. Галай та ін. Київ: КНТ, 2015. 48 с.
14. Шахрай В.М. Технології соціальної роботи. Київ: ЦУЛ, 2006. 464 с.
15. Ягунов Д.В. Пенітенціарна реформа як загроза правам людини. *Право України*. 2017. № 4. С. 154–160.

В статье рассмотрены актуальные проблемы пенитенциарной системы в Украине и странах Европы. Дана характеристика современных проявлений преступности в Украине и мире. Общеизвестно, что преступность «помолодела». Ее рост зафиксирован не только там, где экономика оказалась в глубоком кризисе, но и в достаточно благополучных государствах Западной Европы и Америки. Поскольку внешняя политика Украины направлена на интеграцию в Европейский Союз, это вызывает необходимость имплементировать положения международных договоров в национальное законодательство и придерживаться взятых на себя международных обязательств относительно уважения общечеловеческих прав и свобод человека, в том числе и лиц, отбывающих наказание. Одним из путей преодоления роста преступности является изменение концепции в перевоспитании современного преступника, организация надлежащих условий содержания осужденных, гуманное отношение к личности каждого правонарушителя. Именно эти меры будут способствовать ресоциализации осужденных, их стремлению вернуться в общество, иметь семью, приличную работу, самоутверждаться в росте, воплощать в жизнь свои мечты.

Ключевые слова: пенитенциарная система, уголовно-исполнительное право, пенитенциарные проблемы, пенитенциарная субкультура, ресоциализация, обучение осужденных, социально-воспитательная работа.

The article addresses the actual problems of the penitentiary system in Ukraine and European countries. This is a description of modern manifestations of crime in Ukraine and in the world. It is well-known that crime "became younger" Her growth was recorded not only where the economy was in a deep crisis, but also in the most prosperous states of Western Europe and America. Since the foreign policy of Ukraine is aimed at integration into the European Union, this calls for the implementation of the provisions of international treaties in the national legislation and to adhere to the international obligations undertaken to respect the universal human rights and freedoms, including those serving sentences. One of the ways to overcome the increase in crime is to change the concept of modernizing the perpetrator, organizing appropriate conditions for the detention of the convicts, and a humane attitude towards the individual of each offender. It is these measures that will promote the resocialization of the convicts, their desire to return to society, have a family, decent work, self-asserted in career growth, realize their dreams.

Key words: penitentiary system, criminal-executive law, penitentiary problems, penitentiary subculture, resocialization, training of prisoners, social and educational work.